

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ СИЛ ОБОРОНИ ПІСЛЯ ПЕРЕБУВАННЯ В ІЗОЛЯЦІЇ

Зарецька Н.Є. кандидат наук з державного управління,
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-9566-3493>

Єргідзей К. В. кандидат педагогічних наук,
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0003-4634-133X>

Жук О. Г. кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-8974-0309>

Потрапляння до полону є одним із професійних ризиків військовослужбовців. Військовослужбовець, який пройшов полон і повернувся з нього, має унікальний досвід, який може і повинен бути використаний ним в майбутній службовій діяльності, однак реінтеграція після перебування в ізоляції є складним та водночас делікатним процесом, в якому дотримання професійних стандартів та організаційних вимог є критично важливим для забезпечення безпеки та ефективності реінтеграційних заходів.

Ключові слова: реінтеграція; постізоляційні заходи (PISA); ізоляція; полон; ізольований персонал; військовополонені; військові стандарти; підготовка до перебування в ізоляції.

Вступ. Потрапляння до полону, зникнення безвісти в ході виконання службового обов'язку належать до професійних ризиків військовослужбовця. Російсько-українська війна, тимчасова окупація російською федерацією окремих територій України створили нові виклики для українського суспільства. Дії російської федерації на тимчасово окупованих територіях грубо порушують принципи та норми міжнародного права, зокрема мають місце систематичні обстріли та бомбардування цивільних об'єктів та інфраструктури, що спричиняють численні жертви серед цивільного населення, а також серед військовослужбовців ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, продовжуються протиправні затримання (захоплення, викрадення) і утримання громадян України на тимчасово окупованих територіях, їх незаконне вивезення та утримання на території російської федерації, мають місце насильницькі зникнення, катування, нелюдське поводження або покарання, позасудові страт стосовно військовополонених та полонених цивільних українських громадян.

Новою практикою порушення норм міжнародного гуманітарного права російською федерацією стало ненадання нею інформації про українських військовополонених та цивільних громадян України, які утримуються нею в полоні, внаслідок чого вони, фактично перебуваючи в полоні, формально мають статус зниклих безвісти за особливих обставин. Так, за інформацією Координаційного штабу з поводження з військовополоненими, починаючи з 24.02.2024, станом на 15.05.2024 з російського полону вдалося звільнити 3135 осіб, при цьому приблизно третина з них були зареєстровані як зниклі безвісти за особливих обставин.

Навіть в умовах розгортання широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації, гібридний характер війни не зник, а лише набув нових форм та проявів. Великого значення набувають питання вчасного виявлення різних форм впливу, спрямованого на членів сімей полонених, зниклих безвісти за особливих обставин, а також звільнених з полону осіб. Також особливої гостроти набувають аспекти психологічної допомоги особам, до яких застосовувалися тортури під час перебування у примусовій ізоляції. За таких

умов актуалізуються проблеми, пов'язані з ефективним відновленням звільнених з полону військовослужбовців та членів їх сімей, а питання якісної постізоляційної підтримки військовослужбовців, які перебували у примусовій ізоляції в умовах гібридної агресії, залишаються дуже актуальними.

З початку російсько-української війни погляд на полон в силах оборони України докорінно змінився. Організація реінтеграції та постізоляційного супроводу персоналу Збройних Сил України після перебування в ізоляції згідно із стандартами НАТО та з урахуванням провідного досвіду з цих питань, отриманого в ході російсько-української війни, є важливим завданням забезпечення діяльності військ (сил). Реінтеграція персоналу після звільнення (повернення) з ізоляції є важливим завданням відновлення чисельності та боєздатності підрозділів. Особливої актуальності це питання набуває в умовах протидії широкомасштабній агресії російської федерації, коли кількість військовослужбовців та цивільних осіб, які потрапили до полону агресора, стрімко зростає.

В контексті зазначеного вище виглядає цілком логічним, що дослідженню перебування військовослужбовців в полоні та його наслідків українські науковці приділяють активну увагу. Так, психологічні та історичні аспекти військового полону аналізуються в численних працях Ю.Широбокова, дослідженню теоретичних та практичних аспектів реінтеграції після полону, а також підготовки до перебування в умовах ізоляції приділяє активну увагу О.Сек, вивченню адаптивної поведінки в екстремальних умовах приділяє у своїй праці увагу В.Апальков, О.Полтораков приділяє увагу дослідженню соціальних та філософсько-правових аспектів полону в умовах гібридної війни.

Важливо, що в контексті підготовки персоналу сил оборони України до перебування в умовах ізоляції, а також в контексті проведення реінтеграційних заходів дуже важливим є застосування єдиної методології та стандартизація відповідних процесів. Стандартизація

процесів планування, організації та проведення реінтеграційних заходів, а також підходів до підготовки персоналу до перебування в умовах ізоляції (у тому числі полоні) є критично важливою для забезпечення безпеки процесу постізоляційного відновлення, а також для мінімізації ризиків під час перебування в полоні як для окремого військовослужбовця, так і для груп осіб, які опинилися у примусовій ізоляції. Окремого практичного значення зазначені питання набувають в контексті розвитку сучасної системи військово-професійної орієнтації, професійного розвитку та підвищення кваліфікації військовослужбовців.

З урахуванням зазначеного вважаємо доцільним приділити окрему увагу питанню стандартизації процесів реінтеграції персоналу Сил оборони України після перебування в полоні, проводячи аналіз з урахуванням фактичної інтеграції сил оборони України в Північноатлантичний безпековий простір та забезпечення повноцінної взаємосумісності із країнами-партнерами з числа країн-членів НАТО.

Теоретичне підґрунтя. Концепція реінтеграції персоналу сил оборони після перебування в ізоляції визначається стандартом НАТО “Стандартизація реінтеграції” (APRP-7225, 2017), який належить до системи військових публікацій Альянсу з питань відновлення ізольованого персоналу, розроблених в рамках об'єднаної доктрини НАТО A.J.P.-3.7. “Відновлення персоналу у ворожій обстановці” (STANAG 6511, 2016). В основі методології Альянсу з питань реінтеграції персоналу після перебування в ізоляції лежить модель реінтеграції Міністерства оборони США, яка передбачає можливість та доцільність повернення до служби військовослужбовців, які побували в ізоляції, оскільки вони є досвідченими з питань виживання та виконання завдань в умовах ізоляції, що не тільки підвищує їх цінність з точки зору командирів та органів військового управління, а і робить набутий ними досвід, яким би складним він не був, особливо цінним з точки зору підготовки особового складу до перебування в умовах ворожої обстановки, зокрема полону.

В рамках реінтеграційної моделі досвід перебування в ізоляції є ключовим ресурсом постізоляційного відновлення людини. З терапевтичної точки зору метою реінтеграційних або постізоляційних заходів є конвертація досвіду, отриманого під час перебування в ізоляції, у внутрішній ресурс, який може та має бути використаний для постізоляційного відновлення людини.

Після перебування в ізоляції людина знаходиться у стані ізоляційної компресії, що є станом накопиченого комплексного психо-інформаційного, психоемоційного та психофізіологічного напруження, який стає природним для людини, яка опинилась в ізоляції, внаслідок постійної мобілізації внутрішніх ресурсів та неможливості розслабитись через постійний тиск на психіку ворожої обстановки та суттєву обмеженість або повну неспроможність людини у прийнятті самостійних рішень, необхідність діяти під примусом зовнішніх обставин. Стан ізоляційної компресії є природним механізмом концентрації психічних та фізичних ресурсів людини з метою виживання у ворожій обстановці, коли людина має виживати та діяти без зовнішньої підтримки, розраховуючи виключно на себе. Відповідно, постізоляційна декомпресія є природним компенсаційним процесом виходу людини із стану ізоляційної компресії, після повернення людини з ізоляції. Постізоляційна декомпресія може початися та протікати природньо, а може бути ускладненою або заблокованою внаслідок набутого травмівного досвіду, надмірного виснаження, або ж потужного інформаційного тиску на людину, яка щойно повернулася з полону до своїх. В таких випадках професійний фаховий супровід є обов'язковою умовою повноцінної постізоляційної декомпресії людини, звільненої з полону.

У разі заблокованої постізоляційної декомпресії людина може перебувати у стані ізоляційної компресії роками, а симптоми стану постізоляційної компресії часто плутають із симптомами психологічної травматизації або посттравматичного стресового розладу. Водночас стан постізоляційної компресії

принципово відрізняється від травмівного стану, і методи постізоляційної декомпресії принципово відрізняються від методів травмотерапії. Більше того, застосування методів травмофокусованої терапії до людини, яка щойно звільнилась з полону та перебуває у компресійному стані, може призвести до зворотнього ефекту, а саме спрямувати її концентрований внутрішній ресурс на "якоріння" у травмі замість виведення її із компресійного стану. Як наслідок, до компресійного стану людини додається стан гострої травматизації за відсутності у людини внутрішнього ресурсу на відновлення. У разі, якщо людина, яка повернулася з полону і перебуває у компресійному стані, має також і психологічну травматизацію, спочатку вона має пройти постізоляційну декомпресію, і вже після цього, у разі підтвердження ознак психотравматизації за підсумками проведення диференційної діагностики, може бути доцільною робота з досвідом людини саме методами травмотерапії.

Як реінтеграційний захід декомпресія (постізоляційна декомпресія) є процесом, розроблений для того, щоб допомогти персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, у переході від статусу ізольованої особи до статусу особи, яка може повноцінно виконувати службові обов'язки, зводячи до мінімуму будь-які тривалі шкідливі психологічні побічні ефекти. Процес декомпресії складається з чотирьох основних компонентів, орієнтованих на вирішення таких задач:

1) сприяння персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, у відновленні здатності передбачати майбутні події в їх середовищі, таким чином повертаючи людині відчуття контролю над ситуацією та обставинами.

2) надання можливості персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, неодноразово розповідати свою історію в здоровий етичний коректний спосіб, щоб повністю усвідомити події, які відбулись під час її перебування в ізоляції, отримати відчуття завершеності місії та допомогти своїм колегам, надаючи важливу інформацію про місію.

3) нормалізація реакцій людини на ізоляційну подію;

4) планування дій, які допоможуть персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, в ситуаціях, коли він стикатиметься з викликами та труднощами пристосування до нормальної роботи, відновлення стосунків у сім'ї та соціального життя.

Цілі, завдання, методи, інструменти постізоляційної декомпресії є стандартизованими. Зазначимо, що під стандартизацією розуміємо чітке однозначне розуміння та трактування термінів, цілей та завдань, повноцінне професійне володіння методами, інструментами та техніками, а також розуміння можливих ризиків та загроз, спроможність їх передбачити та мінімізувати. Стандартизація процесів має спиратись на професіоналізм та компетентність та жодним чином не виключати творчого підходу до застосування професійних технік та інструментів. Водночас важливим є не плутати стандартизацію із схемним формальним плануванням заходів, а творчий підхід не плутати із порушенням професійних протоколів та застосуванням технік або інструментів, які не довели свою ефективність в досягненні саме цілей постізоляційної реінтеграції, або ж можуть підвищувати ризики для звільнених з полону осіб, персоналу, який з ними працює, військової або державної систем в цілому.

Особливим викликом в умовах російсько-українського протистояння, яке включає як воєнний, так і гібридний аспект, є активні послідовні спроби агресора використовувати звільнених з полону (як військовослужбовців, так і цивільних), членів їх сімей, а також членів сімей полонених та зниклих безвісти у інформаційно-психологічних та гібридних операціях. Відповідно, інформаційні ризики та загрози набувають особливого значення в контексті планування, організації та проведення реінтеграційних та постізоляційних заходів, а стратегічні та внутрішні комунікації мають бути важливою компонентою програми

реінтеграції персоналу Сил оборони України.

З урахуванням зазначеного вище стандартизація програми та процесів реінтеграції є важливим та актуальним науково-практичним завданням, рішення якого має передбачати напрацювання системи нормативно-правових та професійних документів з різним рівнем обмеження в розповсюдженні, якими мають керуватись державні органи, органи військового управління та фахівці реінтеграції при плануванні, організації та проведенні реінтеграційних, постізоляційних заходів та заходів постізоляційного супроводу.

Методи дослідження. В ході дослідження використовувались методи аналізу, синтезу та порівняння. При цьому предметом дослідження була система військових нормативних документів Північноатлантичного Альянсу, законодавчі акти України та військові публікації Збройних Сил України, а також матеріали проведених реінтеграційних і постізоляційних заходів, а також заходів постізоляційного супроводу та винесені з них висновки (lessons learned) за період 2017-2024 років.

Зазначимо, що дослідження наслідків дотримання (слідування) методології реінтеграційної моделі при проведенні заходів постізоляційного відновлення базувались на аналізі матеріалів кейсів військовослужбовців та цивільних осіб, звільнених з полону, починаючи з 2015 року, при цьому кейси осіб, звільнених з полону до 27.12.2027 (до моменту запровадження в Україні реінтеграційних заходів після перебування в ізоляції), а також кейси осіб, які були звільнені з полону пізніше, однак не проходили реінтеграційні або постізоляційні заходи, аналізувались як базис порівняння з метою виявлення відмінностей у їх постізоляційному відновленні у порівнянні з тими, хто пройшов реінтеграційні або постізоляційні заходи. В цьому контексті окрема увага була приділена порівнянню результатів застосування різних методологічних підходів до постізоляційного відновлення

військовослужбовців та цивільних осіб - реінтеграційного, реабілітаційного, терапевтичного та моделі соціальної підтримки.

Застосовані методи дослідження дозволили окремо проаналізувати ризики від недотримання методології реінтеграційної моделі при проведенні заходів постізоляційного відновлення військовослужбовців та цивільних осіб, звільнених з полону, що, на нашу думку, суттєво посилює значення стандартизації програми реінтеграції персоналу сил оборони України та є достатньою підставою для обґрунтування важливості та обов'язковості розроблення, затвердження та дотримання системи національних документів, якими мають унормовуватись питання планування, організації та проведення реінтеграційних, постізоляційних заходів та заходів постізоляційного супроводу, а також чітко визначатись вимоги до підготовки та кваліфікації фахівців, які мають право проводити такі заходи.

Важливо окремо підкреслити, що одним із інструментів забезпечення стандартизації будь-якого процесу є неперервна послідовна якісна передача системи професійних знань та наявність системи відповідної підготовки фахівців. Тож, імплементація відповідних стандартів НАТО та забезпечення взаємосумісності із збройними силами країн-партнерів з питань відновлення ізолюваного персоналу, базуючись на реінтеграційній моделі, має відбуватись фахівцями, які пройшли підготовку та отримали відповідну кваліфікацію з питань відновлення ізолюваного персоналу (у тому числі з питань реінтеграції після перебування в ізоляції) в інституціях країн-членів НАТО, відповідальних за питання повернення та відновлення ізолюваного персоналу. Такий підхід дозволить посилювати та розвивати реінтеграційну методологію кращими практиками, отриманими в ході російсько-української війни, разом з тим дозволить мінімізувати ризики запровадження практик, які протирічать реінтеграційній методології та можуть нести ризики для військовослужбовців та цивільних осіб,

звільнених з полону, а також для фахівців, які працюють із такими людьми.

Результати і обговорення. Полон завжди є дуже складним випробуванням. З психологічної точки зору найбільша складність випробування полонем полягає в тому, що військовополонений перебуває в об'єктній позиції, тобто є залежним від волі та дій тих, хто його утримують. Навіть за умови дотримання утримувачами вимог Третьої Женевської конвенції про захист прав військовополонених (III Geneva Convention, 1949) полонена людина є обмеженою в свободі власного вибору. На жаль, в умовах російсько-української війни маємо численні свідчення про масові та брутальні порушення агресором норм зазначеної конвенції, внаслідок чого українські полонені – як військові, так і цивільні – піддаються тортурам, наругам, експлуатації, стають потерпілими та свідками воєнних злочинів, обмежуються в листуванні, не отримують необхідної медичної допомоги, і навіть сам факт їхнього утримання може не підтверджуватись супротивником, що відповідним чином позначається на їх рідних та близьких.

Персонал, який повертається з полону, є носієм дуже важливого досвіду виживання в умовах примусової ізоляції, коли людина не має контакту із дружнім середовищем та змушена виживати без підтримки свого підрозділу, колективу. Водночас люди, які спільно утримуються в полоні, можуть напрацьовувати дуже ефективні тактики виживання та взаємопідтримки, що може включати передачу та обмін інформацією, облаштування побуту у несприятливих умовах, тактики уникнення або зменшення експлуатації, зменшення інтенсивності або жорстокості тортур, шляхи та способи передачі відомостей про себе у зовнішнє середовище тощо. Таким чином, досвід, отриманий під час перебування в полоні, є дуже важливим з точки зору підготовки особового складу до виживання в умовах ворожої обстановки та до можливого перебування в полоні.

Питання взаємодії в умовах примусової ізоляції набувають окремого значення не тільки з точки зору виживання, а і з точки

зору збереження полоненими власної гідності та спроможності підтримувати інших в обставинах, вплинути на які людина не має можливості. Ефективна взаємодія та координація з військовослужбовцями на етапі їх звільнення з полону та постізоляційного відновлення потребує не тільки розуміння специфіки стану постізоляційної компресії, а і дії всіх, залучених до процесів звільнення та реінтеграції, в рамках єдиної стратегії, керування єдиними принципами та правилами, а також створення умов для ефективної роботи власне фахівців реінтеграції.

Таким чином, розроблення та затвердження системи військових та професійних стандартів у сфері реінтеграції після ізоляції, підготовки до виживання в умовах ворожої обстановки, а також координації дій, використання сил та засобів для забезпечення повернення та відновлення ізолюваного персоналу є найбільш ефективним інструментом мінімізації ризиків потрапляння персоналу до полону, підвищення його здатності до виживання в умовах ізоляції, а також забезпечення ефективного та безпечного постізоляційного відновлення.

В контексті цього дослідження аналіз матеріалів понад 480 випадків відновлення осіб, які повернулись із примусової ізоляції з початку російсько-української війни, дозволяє сформулювати такі основні висновки:

1. У всіх осіб, які перебували у примусовій ізоляції (полоні), одразу після звільнення спостерігався стан ізоляційної компресії; окремо зазначимо, що тут не враховуються кейси осіб, які були позиційовані як звільнені полонені, однак які насправді такими не були. Всі особи, які пройшли реінтеграційні заходи із дотриманням методології реінтеграційної моделі, вийшли із стану ізоляційної компресії протягом реінтеграційних (постізоляційних) заходів. Серед осіб, які не проходили реінтеграційні або постізоляційні заходи, можемо виділити три групи: до першої групи належать ті, у кого постізоляційна декомпресія розпочалась та пройшла як природний компенсаторний

процес; друга група включає людей, у кого процес постізоляційної декомпресії пройшов не повністю, тобто такі люди зберегли ознаки ізоляційної компресії, а також не змогли повністю сприйняти власний набути в полоні досвід та адаптуватись до нього; до третьої групи людей можемо віднести тих, у кого процес постізоляційної декомпресії був заблокований - такі люди зберігали ознаки ізоляційної компресії протягом тривалого періоду та змогли вийти з неї шляхом проходження постізоляційних заходів за реінтеграційним протоколом.

2. Правильно запущені процеси постізоляційної декомпресії та постізоляційного відновлення дозволяють людині пройти шлях повноцінного відновлення після ізоляції навіть у випадку, коли всі реінтеграційні або постізоляційні заходи не були проведені з різних причин. В цьому контексті дуже важливо людині пояснити, як працюють компресійні та декомпресійні механізми у тілі та психіці, як може відбуватись психо-інформаційне, психо-емоційне та психофізіологічне розвантаження, а також допомогти людині зрозуміти ресурсний бік набутого нею досвіду, яким би складним він не був.

3. Порушення методології реінтеграційної моделі має відчутні негативні наслідки та суттєво підвищує ризики для звільнених з полону осіб та фахівців, які з ними працюють. Так, зокрема, порушення правила обов'язковості інформаційного та контактного карантину, коли звільнена з полону одразу вступає у соціальні взаємодії до моменту відновлення власної суб'єктності, відчуття контролю над власним життям та спроможності прогнозувати розвиток подій, ускладнює її соціальну адаптацію та спричинює продовження використання людиною емоційних та поведінкових моделей, якими людина керувалась під час перебування в полоні, таким чином людина, фізично вийшовши з полону, "залишається у ньому ментально", або ж "полон залишається всередині людини". Повернення звільненої з полону людини одразу до родини в усіх випадках спричинило виникнення напруження у сімейних стосунках, а також,

у переважній більшості випадків, додаткову психологічну травматизацію членів родини звільненої з полону людини.

4. Специфіка реінтеграційних та постізоляційних заходів передбачає готовність фахівця та команд працювати в умовах масової потреби у спеціалізованій психологічній допомозі (одночасно десятки, сотні або тисячі кейсів), інформаційного тиску, можливого сильного медійного тиску, остраху колег-фахівців МHPSS працювати з такими випадками або ж обмеженої дієвості застосовуваних ними підходів. За таких умов особливого значення набувають психоедукація з питань постізоляційного відновлення, постізоляційний триаж, важливість спільноти звільнених з ізоляції як ресурсу для кожного з її членів, а також важливість постізоляційного супроводу. Зазначимо, що постізоляційний триаж допомагає фахівцю оперативно визначити три категорії осіб - тих, які потребують негайної допомоги фахівця, який розуміється на особливостях постізоляційного відновлення, тих, кому така допомога потрібна, але її надання може бути сплановано, і тих, у кого декомпресія протікає природньо.

5. Важливо пам'ятати про неприпустимість групових постізоляційних дебрифінгів, які нівелюють особистий досвід людини, який є основним або єдиним ресурсом відновлення людини, та неприпустимість застосування постізоляційних дебрифінгів як інструменту слідчих дій - крім очевидних етичних порушень в такій ситуації виникає якоріння людини в об'єктній позиції, людина відчуває, що її використовують, і втрачає довіру.

6. В постізоляційному відновленні не працює принцип "рівний-рівному", працює лише професіоналізм фахівця. Якщо фахівець постізоляційного супроводу сам опинився в ізоляції вже після набуття відповідних компетенцій, то він сам обов'язково має пройти реінтеграційні заходи та повноцінний процес постізоляційної адаптації, після чого може бути допущений до проведення реінтеграційних або постізоляційних заходів. Порушення цього правила

унеможливило його повноцінну роботу та несе колосальні ризики і для самого фахівця, і для звільненої з ізоляції людини, з якою він працюватиме.

7. Робота з масовими кейсами в умовах воєнної реальності - як при роботі із звільненими військовополоненими, так і при роботі з цивільними звільненими - визначає необхідність поєднання організаційної гнучкості із чітким дотриманням методології реінтеграційного процесу. Обов'язкове дотримання реінтеграційної методології одночасно забезпечує безпеку фахівця, безпеку клієнта, встановлення та збереження довіри між ними, дотримання норм професійної етики, одночасно забезпечуються можливість організаційного маневру для фахівця та клієнта, а також можливість об'єктивного визначення меж власної компетентності фахівцем. Важливо пам'ятати про те, що методологія SERE психології базується на наукових дослідженнях та обґрунтованих наукових теоріях, які лежать зокрема в основі доказових методів психотерапії, тому нехтування методологією реінтеграційних заходів є неприпустимим, оскільки матиме такі ж наслідки як нехтування методологією доказових терапевтичних втручань і може призвести до травматизації та вигорання фахівця - замість його професійного зростання, травматизації звільненої з ізоляції особи - замість її повноцінного відновлення та особистісного зростання (посилення), неможливості отримання об'єктивної інформації про обставини потрапляння та перебування в полоні, досвід виживання в ньому.

Таким чином, стандартизація програми та процесів реінтеграції персоналу Збройних Сил України після перебування в ізоляції є критично важливою як з точки зору захисту інтересів звільнених з полону осіб, фахівців, які супроводжують їх протягом процесу постізоляційного відновлення, а також військової системи в цілому.

Стандартизація реінтеграції персоналу після ізоляції відбувається відповідно до системи стандартів Північноатлантичного Альянсу. Так, пунктом 0001 Об'єднаної доктрини НАТО А.І.Р.-3.7. "Відновлення персоналу у ворожій обстановці" (STANAG

6511, 2016) визначено, що ізоляція, захоплення та/або експлуатація персоналу під час проведення операцій може мати значний негативний вплив на оперативну безпеку, моральний стан підрозділів, найближче оточення та сім'ї, суспільну підтримку. Саме цим визначається важливість відновлення персоналу (включно із його фізичним поверненням до зони дружнього контролю), а також фізичним та психологічним відновленням після повернення, для чого мають бути забезпечені відповідна підготовка персоналу до перебування у ворожій обстановці (ізоляції) та реінтеграційні заходи після повернення з ізоляції. Доктрина також чітко визначає зони відповідальності Альянсу та націй, залучених до спільних операцій таким чином: країни-члени НАТО надають альянсу персонал і засоби, необхідні для проведення операцій НАТО, у свою чергу НАТО повинна переконатися, що має засоби для повернення ізольованого персоналу, який перебуває під відповідальністю Альянсу. Країни, які надають війська, повинні переконатися, що їх персонал пройшов відповідну підготовку й екіпірований для цілей власного відновлення в умовах ворожого середовища. В свою чергу Альянс несе відповідальність за створення архітектури, спроможної забезпечити повернення персоналу, який потрапив у вимушену або примусову ізоляцію під час участі в операціях НАТО.

Зазначимо, що уніфіковане застосування та трактування термінології є принциповим для забезпечення взаємосумісності збройних сил країн-членів Альянсу в частині планування, забезпечення та реалізації операцій. Так, пункт 1007 Об'єднаної доктрини визначає відновлення ізольованого персоналу як сукупність військових, дипломатичних та громадських зусиль, спрямованих на забезпечення повернення та реінтеграції ізольованого персоналу. Пункт 1008 документу визначає ізольований персонал як військовий або цивільний персонал, відокремлений від свого підрозділу чи організації, внаслідок чого втрачається позитивний та/або процесуальний контроль, що може вимагати від нього виживання, ухилення, протидії

експлуатації та самостійного повернення до зони дружнього контролю або потреби у відповідній допомозі.

Відновлення ізольованого персоналу є системою заходів, спрямованих на повернення ізольованого персоналу до виконання обов'язків за призначенням, що включає: *фізичне повернення персоналу з ізоляції* (вихід з оточення, повернення з полону тощо); *реінтеграційні заходи після повернення*, які передбачають фізичне та психологічне відновлення, отримання важливої військової та безпекової інформації, зокрема щодо обставин потрапляння до ізоляції та перебування в ній; *підготовку персоналу до перебування в умовах ізоляції* (SERE-підготовка - виживання в умовах ворожого середовища, САС підготовка - поведінка у полоні) та звільнення самостійного або у взаємодії із рятувальними підрозділами; *супровід управлінських та командних рішень, пов'язаних із можливим потраплянням особового складу до ізоляції або спрямованих на звільнення з неї*, зокрема військових операцій з повернення/звільнення особового складу з ізоляції, а також політичних та/або дипломатичних зусиль (заходів, переговорів, обмінів), які проводяться з метою повернення з ізоляції військовослужбовців та цивільних осіб.

Щодо системи відновлення ізольованого персоналу, то пунктами 0003-0005 доктрини визначено, щовона створюється та функціонує на таких рівнях:

➤ Політичному, що передбачає, що країни Альянсу відповідають за забезпечення безпеки своїх представників. Громадська думка тому дуже чутлива до благополуччя ізольованих осіб. Дійсно, використання ізолюючої події може мати великий вплив на політичному рівні, прямо чи опосередковано, шляхом послаблення участі націй у поточних операціях або шляхом тиск на політичних лідерів, щоб вони змінили свої пріоритети.

➤ Стратегічному, завдання якого полягає у транслюванні політичного керівництво/волю у військові цілі, що має забезпечувати процес управління ризиком, реалізацію політичних намірів і визначення

правильного розподілу ресурсів для відновлення персоналу (PR).

➤ Оперативному та тактичному, що означає, що події, пов'язані з ізоляцією (оточення, полон тощо) можуть вимагати переорієнтації застосування сил з важливих цілей на виконання місій з відновлення ізольованого персоналу (PR-місій), а також обмежити їх дії та свободу пересування.

Виживання, ухилення, опір і втеча/звільнення (Survival, Evasion, Resistance, Escape/Extraction - SERE) визначається Доктриною як комплекс тактик, прийомів і процедур, які призначені забезпечити ізольований персонал навичками виживання в будь-якому середовищі та уникнення захоплення, а у разі невдачі - протистояти експлуатації в полоні та, якщо дозволяє ситуація, втекти з полону, щоб в решті решт самостійно або допомагаючи іншим повернутися з гідністю.

У сфері військової психології SERE психологія є окремою галуззю, яка вивчає особливості реагування психіки на перебування людини в умовах ворожої обстановки (ізоляції) та застосовує такі знання при підготовці персоналу до перебування у ворожій обстановці (ізоляції) та реінтеграції персоналу після перебування в ізоляції. SERE-психологія є спеціалізацією військового психолога, а відповідна кваліфікація має отримуватися за підсумками післядипломного навчання за цією спеціалізацією. В ході проведення реінтеграційних заходів SERE психолог працює разом із дебрифером. Дебрифер є фахівцем, відповідальним за роботу з інформацією. Для того, щоб мати можливість працювати в рамках програми реінтеграції, дебрифер має пройти спеціальну підготовку з питань реінтеграції після перебування в ізоляції.

Завдання власне відновлення персоналу передбачає координацію дій і зусиль командирів і штабів, сил, які забезпечують повернення, та персоналу, який перебуває в ізоляції, повернути цей ізольований персонал під фізичну опіку дружньої організації. Тобто йдеться про фізичне повернення людини в зону дружнього контролю. Роль ізольованого персоналу в процесі його повернення є дуже важливою.

Реінтеграція визначається доктриною як оперативний процес надання медичного забезпечення та психологічної допомоги персоналу, який вийшов із ізоляції, а також отримання від нього інформації, важливої з військової, безпекової точки зору та для вивчення досвіду. Завдання реінтеграції починається, коли повернений персонал фізично передається визначеному члену команди або організації для проведення реінтеграційних заходів. У рамках реінтеграції збираються основні розвідувальні дані та інформація SERE з одночасним піклуванням про фізичне та психологічне благополуччя персоналу, що повернувся з ізоляції. Реінтеграція ізольованого персоналу є зоною національної відповідальності і має здійснюватися національними представниками.

Пунктом 1005 зазначеної доктрини також визначено обмеження щодо її застосування, зокрема зазначено, що операції пошуку і рятування (Search And Rescue, SAR) належать до сфери відповідальності національних сил і не є предметом регулювання доктрини АJP-3.7.

Вся робота з персоналом, який повернувся з ізоляції, має проводитись з урахуванням важливості піклування про його фізичне та психічне здоров'я, що визначається особливостями реагування людської психіки на перебування в ізоляції. Очевидно, що це має братись до уваги при роботі не тільки з військовослужбовцями, а і з цивільним населенням, яке має досвід перебування в ізоляції - наприклад, окупації, полоні або під завалами. Цей нюанс є важливим в контексті реалізації на практиці норм статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» (Закон України № 2010-IX, 2023).

Стандартизація процесів реінтеграції має передбачати обов'язковість дотримання методології реінтеграційного процесу за різних організаційних обставин та пропонувати комплекс тактик, технік та процедур, які дозволятимуть дотримуватись цієї обов'язкової вимоги. Фахівці з

реінтеграції (SERE-психологи, дебрифери) мають бути добре обізнані з теоретичними, методологічними засадами реінтеграційного процесу, володіти професійними протоколами реінтеграційних заходів та знати вимоги відповідних чинних нормативно-правових документів.

Протокол реінтеграційних заходів можемо визначити як уніфікований документ, який визначає вимоги до планування, організації та проведення реінтеграційних, постізоляційних заходів, методи та техніки, які можуть бути застосовані, та їх послідовність. Це має бути основний технологічний документ, яким мають керуватись фахівці з реінтеграції в кожній конкретній ситуації в ході реінтеграційних заходів, з метою уникнення неефективних та помилкових рішень та обрання найефективніших форм та способів підтримки особи, яка повернулася (була звільнена) з ізоляції.

Система документів, якими мають бути стандартизовані процеси реінтеграції, мають включати відповідні військові стандарти, інструкції та професійні протоколи, які повинні мати різний ступінь обмеження до розповсюдження.

Національний військовий стандарт з реінтеграції персоналу Сил оборони України має визначати принципи єдиної політики Сил оборони України щодо реінтеграції персоналу складових Сил оборони України, який повернувся (звільнився) з ізоляції, встановлювати керівні принципи планування, організації та проведення реінтеграційних заходів, визначати відповідні обов'язки суб'єктів, залучених до цього процесу, та обов'язкові вимоги та повноваження фахівців щодо організації реінтеграції персоналу Сил оборони України, який повернувся або був звільнений з ізоляції.

Починаючи з моменту набуття чинності Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» проведення відновлювальних (реінтеграційних, постізоляційних) заходів для звільнених з полону військовослужбовців Сил оборони

України є обов'язковим. Ця законодавча норма насправді є дуже важливою, оскільки, як вже зазначалось вище, непроходження реінтеграційних заходів військовослужбовцями, звільненими з полону, суттєво ускладнює їх постізоляційну адаптацію. Відповідно, така норма має бути обов'язково закріплена і у відповідному військовому стандарті.

STANAG 7225 визначає, що цілісна концепція програми реінтеграції є важливим для збереження цілісності інформації, отриманої від персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, а також для сприяння (підтримки) переходу такого персоналу до звичайного професійного та особистого життя. Реінтеграція призначена для отримання важливої інформації від персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, забезпеченні його потреб у медичному та психічному відновленні та наданні допомоги ізольованому персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, та його найближчим родичам/сім'ям у відновленні їх професійного та приватного життя.

Стандартизація процесів реінтеграції забезпечується шляхом залучення до організації, планування та проведення реінтеграційних заходів виключно персоналу, який пройшов відповідну підготовку за програмою, яка відповідає вимогам військового стандарту з питань реінтеграції персоналу Сил оборони після перебування в ізоляції та документів, розроблених для забезпечення імплементації цього стандарту. Вимоги до фахівців реінтеграції після ізоляції також мають бути визначені документами з організації програми реінтеграції в силах оборони України.

Реінтеграційна заходи мають плануватись, організовуватись та проводитись групою реінтеграції (реінтеграційною групою), тобто група фахівців реінтеграції та інших фахівців, які пройшли спеціальну підготовку та відповідають за процес реінтеграції з метою забезпечення належного догляду, захисту, дебрифінгу, декомпресії та повноцінного відновлення персоналу, який повернувся з ізоляції до свого підрозділу. До складу груп

реінтеграції входять: керівник групи реінтеграції, дебрифери та старший дебрифер, сертифіковані SERE-психологи та старший SERE-психолог, представник із зв'язків з громадськістю або фахівець із стратегічних комунікацій; представник (команда) медичного закладу, юрисконсульт, капелан, інші фахівці відповідно до обставин.

Важливим інструментом реінтеграційних заходів та психологічної декомпресії зокрема є постізоляційні дебрифінги. Зазначимо, що, відповідно до STANAG 7225 вони проводяться з єдиною метою отримання інформації про досвід перебування у ворожому середовищі (ізоляції) та винесення з неї уроків з метою допомогти запобігти або підготуватися до майбутніх ізоляційних подій.

Важливо, щоб програма реінтеграції після ізоляції була орієнтована на військовослужбовців та цивільний персонал Сил оборони України. Програма реінтеграції має включати чотири елементи:

- а) первинне медичне обстеження та лікування;
- б) первинна психологічна оцінка та початок психологічної декомпресії;
- в) проведення постізоляційних дебрифінгів;
- г) підтримка членів сімей персоналу, який повернувся з ізоляції.

Важливо зазначити, що реінтеграційні заходи мають проводитись після будь-якої ізоляційної події, а не тільки перебування в полоні. Тому обсяг і складність процесу реінтеграції може змінюватися залежно від характеру ізоляційної події (наприклад, особи, які самостійно вижили в ізоляції, можуть потребувати менш детальних дебрифінгів та порівняно меншої психологічної уваги, ніж ті, ніж люди, які перебували в полоні).

Кінцевою метою програми реінтеграції є повернення індивіда до виконання службових обов'язків чи суспільства.

Підтримка членів сімей персоналу, який повернувся з ізоляції, має відбуватись системно і бути скоординованою із реінтеграційними, постізоляційними заходами, заходами постізоляційного супроводу. Важливо, щоб програмою

підтримки членів сімей були охоплені не тільки члени сімей полонених, а і зниклих безвісти за особливих обставин, при цьому така підтримка розпочиналась одразу з моменту зникнення або потрапляння військовослужбовця до полону.

Висновки. Досвід проведення реінтеграційних та постізоляційних заходів згідно стандартів НАТО протягом російсько-української війни, починаючи з 2017, на практиці довів ефективність моделі реінтеграції після ізоляції як в частині отримання від звільнених релевантної інформації, важливої з військової або безпекової точки зору, так і в частині ефективності постізоляційного відновлення військовослужбовців та цивільних осіб, з якими було проведено реінтеграційні або постізоляційні заходи.

Проведення реінтеграційних заходів в умовах воєнної реальності визначає необхідність поєднання організаційної гнучкості із чітким дотриманням методології реінтеграційного процесу. Обов'язкове дотримання реінтеграційної методології одночасно забезпечує безпеку фахівця, безпеку клієнта, встановлення та збереження довіри між ними, дотримання норм професійної етики, при цьому забезпечуються можливість організаційного маневру для фахівця та клієнта, а також можливість об'єктивного визначення меж власної компетентності фахівцем.

Організація реінтеграції та постізоляційного супроводу військовослужбовців, які повернулись (були звільнені) з ізоляції, має передбачати ведення системної роботи щодо подальшого удосконалення відповідної роботи та системи керівних документів із одночасним обов'язковим дотриманням методології реінтеграційного процесу та відповідних професійних стандартів задля мінімізації ризиків постізоляційного травмування персоналу, який повернувся (був звільнений) з ізоляції, а також мінімізації ризиків травмування, професійного вигорання та виснаження фахівців реінтеграції.

Таким чином, стандартизація програми та процесів реінтеграції персоналу Збройних Сил України після перебування в ізоляції є

критично важливою як з точки зору захисту інтересів звільнених з полону осіб, фахівців, які супроводжують їх протягом процесу

постізоляційного відновлення, а також військової системи в цілому.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», № 2010-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023 , №14, ст.32 (зі змінами)
2. The Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf
3. STANAG 6511. AJP-3.7, ALLIED JOINT DOCTRINE FOR RECOVERY OF PERSONNEL. Edition A, Version 1, 2017.
4. STANAG 7225. APRP-3.3.7.2 Standardization of Reintegration. Edition A. Version 1. October 2017.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst osib, stosovno yakykh vstanovleno fakt pozbavlennia osobystoi svobody vnaslidok zbroinoi ahresii proty Ukrainy, ta chleniv yikhnikh simei» ("On social and legal protection of persons who have been deprived of their personal freedom as a result of armed aggression against Ukraine, and their family members"), № 2010-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2023 , №14, st.32 (zi zminamy)
2. The Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (in Ukrainian)
3. STANAG 6511. AJP-3.7, ALLIED JOINT DOCTRINE FOR RECOVERY OF PERSONNEL. Edition A, Version 1, 2017.
4. STANAG 7225. APRP-3.3.7.2 Standardization of Reintegration. Edition A. Version 1. October 2017.

Summary

ON THE ISSUE OF STANDARDIZATION OF REINTEGRATION OF PERSONNEL AFTER ISOLATION

*Zaretska N. DPA, National Defense University of Ukraine
Єрзідзеї К. В. Ph.D., National Defense University of Ukraine
Zhuk O. candidate of technical sciences, associate professor
National Defense University of Ukraine*

Introduction. Captivity is one of the professional risks for military personnel. A released POW has a unique experience that can and should be used by him in his future service activities, also by the military system in SERE and CAC training programs. Reintegration after isolation is a complicated and very delicate process in which compliance with professional standards and organizational requirements is critical to ensure the safety and effectiveness of reintegration measures.

Purpose. The article is focused on the issues of standardization of reintegration of the military personnel conducting an analysis taking into account the actual integration of the defense forces of Ukraine into the North Atlantic security space and ensuring full interoperability with partner countries, also analyzing the experience of reintegration and PISA during Russian-Ukrainian war.

Methods. During the research, methods of analysis, synthesis and comparison were used. The system of NATO publications, Ukrainian legislation and military publications of the Armed Forces of Ukraine, as well as materials of post-isolation cases (2015-2024) and the reintegration lessons learned (2017-2024) were the subject of the study.

Originality. The article consists conclusions based on the analysis of the materials of more than 480 cases of recovery of persons who returned from forced isolation since the beginning of the Russian-Ukrainian war started in 2014, which are the following:

1. All returnees from isolation had isolation compression already after being released. All persons who underwent reintegration or post-isolation activities (PISA) due to the reintegration model of the Department of Defense of the USA came out of the condition of isolation compression during the reintegration/PISA. All persons who did not undergo reintegration or PISA, can be distinguished into three groups: 1) those who have passed post-isolation decompression as a natural compensatory process; 2) people who did not complete the process of post-isolation decompression, and were also unable to fully perceive and adapt to their own captivity experience; 3) people who were still compressed even in months or years after the release from captivity (who's post-isolation decompression process was blocked) - such people were able to get out through the decompression process only with professional post-isolation support according to the reintegration protocol.

2. Correctly started processes of post-isolation decompression and post-isolation recovery allow a person to go through the path of full recovery after isolation, even if all necessary reintegration or post-isolation activities were not carried out for various reasons. It is very important to explain to a released person how the compression and decompression mechanisms work in the body and psyche, how psycho-informational, psycho-emotional and psycho-physiological unloading can occur, also to help a person to understand the resource side of his acquired experience, no matter how complicated or even traumatic it may be.

3. Absence of information and contact quarantine after the release complicates social post-isolation adaptation of a returnee and causes a person to continue to use emotional and behavioral models that were designed and used during the person's stay in captivity. A return of a returnee directly to the family (without reintegration) in all cases caused tension in family relations, as well as additional psychological traumatization of the family members.

4. The specifics of reintegration and PISA in war time requires the readiness of reintegration teams to work with mass requests in reintegration/PISA (tens, hundreds or thousands of post-isolation cases at the same time), also with information pressure, possible aggressive media pressure, limited effectiveness of the trauma-focused approaches. In such conditions it is important to provide: a psychoeducation focused on post-isolation recovery, a post-isolation triage, importance of a community of returnees as a resource for each of its members, also a long-time post-isolation support.

5. Group post-isolation debriefings are strongly prohibited as far as they nullify a person's personal experience, which is the main or only resource for a person's post-isolation recovery. Also post-isolation debriefings must not be used as a tool of investigation - in addition to obvious ethical violations, in such a situation, a person is anchored like an object, so feels as being used and loses trust.

6. Pier-to-pier approach does not work in post-isolation recovery, only the professionalism of a specialist works. To have an isolation experience is not enough to provide reintegration - a person must be trained as SERE psychologist or debriefer. If a reintegration specialist was captured, after the release he must undergo reintegration first. Ignoring this rule makes his full-time work impossible and carries enormous risks both for the specialist himself and for the person released from isolation with whom he would work.

7. Working with mass post-isolation cases in war reality - both with POWs or civilians - determines the need to combine organizational flexibility with strict adherence to the reintegration methodology and protocols. Mandatory compliance with the reintegration methodology simultaneously ensures the safety of the specialist, the safety of the client, the establishment and preservation of trust between them, compliance with the norms of professional ethics, the possibility of organizational maneuver for the specialist and the client, as well as the possibility of objective determination of the limits of one's own competence by the specialist.

Keeping into account the conclusions above the authors propose recommendations on what the national military standard of reintegration must determine to be effective in war time and be synchronized with the Alliance ` personnel recovery publications.

Conclusion. The experience of reintegration and PISA since 2017 during the russian-ukrainian war has proved in practice the effectiveness of the reintegration model of DOD (USA) both in terms of obtaining relevant information from the released personnel, also in terms of the effectiveness of post-isolation recovery of military and civilians. The standardization of the program and processes of reintegration of the personnel of the Armed Forces of Ukraine after being in isolation is critically important both from the point of view of protecting the interests of persons released from captivity, specialists who accompany them during the process of post-isolation recovery, as well as the military system as a whole. The organization of reintegration and post-isolation support of military personnel should include systematic work on policy, governing, management and professional documentation with simultaneous mandatory observance of the methodology of the reintegration process and relevant professional standards in order to minimize the risks of post-isolation injury to personnel, who returned (was released) from isolation, as well as minimizing the risks of injury, professional burnout and exhaustion of reintegration specialists.

Key words: reintegration; post-isolation activities (PISA); isolated personnel (ISOP); POW; isolation; captivity; military standard; CAC training.

Концептуалізація – Єргідзей К. В.

Методика – Зарецька Н.Є.

Формальний аналіз – Жук О. Г.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 27.05.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: : 22.06.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.